

GYVIEJI ARCHYVAI

2019-ieji – Lietuvos nepriklausomybės kovų atminimo metai

Juozas Kumpis – pirmasis nepriklausomos Lietuvos lakūnas, žuves kovose už nepriklausomybę (Varėnoje)

Šiemet Lietuva mini 1918-1920 m. Nepriklausomybės kovų metus. Būtent Lietuvos savanoriai apgynė ir įtvirtino 1918 m. paskelbtą nepriklausomybę. Ne vienas lietuvis, bent minimaliai išmanantis Lietuvos istoriją ir paklaustas apie nepriklausomybės kovas, pasakytų Povilo Lukšio ir Antano Juozapavičiaus – pirmojo kario savanorio ir pirmojo karininko, žuvusių mūšiuose su priešais, – pavardes. Reikia prisiminti, kad Nepriklausomybės kovose gana aktyviai dalyvavo ir Lietuvos karo aviacija. Leitenantas Juozas Kumpis visiems laikams įėjo į istoriją kaip pirmasis lietuvių lakūnas, paaugęs gyvybę kovoję už nepriklausomybę

1919 m. kūrėsi atgimusias Nepriklausomos Lietuvos aviacija. 1919 m. sausio 30 d. pradėjus formuoti Lietuvos kariuomenės Inžinerijos kuopą, joje įsteigtas Aviacijos būrys, vėliau padidintas iki kuopos. 1919 m. kovo 12 d. šios kuopos pagrindu sudaryta Aviacijos dalis. Ši data ir laikoma Lietuvos karo aviacijos įkūrimo diena. Nuo šios dienos aviacijos dalis tapo savarankišku koviniu vienetu, jai vadovauti buvo paskirtas Petras Petronis. 1919 metų pavasarį Lietuvos lakūnų jau laukė pirmasis kovos krikštas nepriklausomybės kovose. Šiose kovose neapsieita be aukų.

J. Kumpis gimė 1901 m. vasario 17 d. Šiauliuose. Baigęs vidurinę mokyklą įstojo į Šiaulių gimnaziją. Prasidėjęs Pirmajam pasauliniam karui J. Kumpis pasitraukė į Rusiją ir įsikūrė Voroneže. Baigė M. Yčo gimnaziją Voroneže ir 1918 metų pabaigoje sugrįžo į Šiaulius. Tuo metu miestą užgrobė bolševikai. Norėdamas ginti savo krašto laisvę 1919 m. sausio 28 d. savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę, tarnavo husarų eskadro-

ne. Baigė Karo aviacijos mokyklą (1919 01 28), jam buvo suteiktas inžinerijos leitenanto laipsnis. Pirmoji jo kovinė užduotis buvo lenkų fronte. 1920 m. rugpjūčio 29-ąją J. Kumpiui teko žvalgyti Vilniaus apylinkes. Rugpjūčio 31 d. J. Kumpis su žvalgu Juozu Pranckevičiumi Suvalkų-Seinų-Augustavo trikampyje bombardavo ir apšaudė lenkų dalinį. Rugsėjo 3 d. jis parėmė Lietuvos kariuomenės puolimą Suvalkų kryptimi ir su bombardavo artilerijos bateriją, o grįždamas apšaudė lenkų kariuomenės stovyklą. Lietuvos kariuomenės puolimui išsikvėpus, rugsėjo 7 d. žvalgybinio skrydžio metu apšaudė lenkų apkasus, rugsėjo 25-ąją prie Beržininkų užpuolė šimto vežimų lenkų kariuomenės vilkstinę.

Dramatiškiausi įvykiai klostėsi Varėnos apylinkėse. Spalio 4 dieną šešių lėktuvų eskadrilė buvo įsakyta skristi į lenkų kontroliuojamą Varėnos stotį ir sunaikinti ten buvusį šarvuotą traukinį „Gediminas“. Kadangi šarvuoto traukinio tuo metu stotyje nebuvo,

lakūnai bombardavo pačią stotį. Nesėkmė operaciją lydėjo nuo pat pradžių: vienas lėktuvas sudužo jau kildamas. O virš Varėnos lenkams pavyko nušauti leitenanto Juozo Kumpio pilotuojamą lėktuvą. Sunaikinti sužeistas leitenantas J. Kumpis pateko į lenkų nelaisvę. 1920 m. spalio 10 d. nuo patirtų sunkių traumų, taip ir neatgavęs sąmonės, J. Kumpis mirė Varėnos ligoninėje. Buvo pašarvotas Kaune. Palaidotas Šiaulių miesto senosiose kapinėse. Valstybės laikraštyje „Lietuva“ (1920, spalio 15 d.) buvo išspausdintas nekrologas („A.a. leit. Juozas Kumpis“), kuriame trumpai aprašyta Juozo Kumpio biografija, pabrėžiama, jog „eskadrilėje a.a. Juozas pats vienas pakankamai išsilavino skraidymuose ir prasidėjęs karui su lenkais jau ėjo karo lakūno pareigas ir buvo vienas sumaningiausių skraidytojų į frontą atlikti žvalgybos uždavinių. Kare su lenkais jį saugiai dažnai buvo skiriamas aeroplanų kovos būrių vadu ir visados geriausiai atlikdavo pavadamus jam karo uždavi-

nus“.

Nepriklausomybės kovos itin daug dėmesio sulaukdavo Šiaulių sąjungos ir kariuomenės, Krašto apsaugos ministerijos tuometinėje periodinėje spaudoje: „Trimite“, „Karde“, „Karyje“. Beveik kiekviename „Kario“ numeryje buvo spausdinami straipsniai apie vieną ar kitą savanorį, publikuojami jų atsiminimai, akcentuojant tų žmonių savanoriškumą, atsiskaitymą saugaus gyvenimo, riziką dėl kilnesnio tikslo – Lietuvos laisvės. Ne viename straipsnyje minima ir J. Kumpio pavadė. Štai 1930 metų karininkų laikraštyje „Kardas“ (Nr. 11) buvo publikuotas straipsnis „Lakūno ltn. Kumpio J. žuvimo dešimtmečio sukaktuvės“, kuriame trumpai apžvelgiama J. Kumpio biografija, pabrėžiama, jog jis buvo „drąsus ir labai gabus“. Publikacijoje rašoma: „Besikuriant mūsų kariuomenės sulaukė savo oro iš savo lizdo, tikro tėvynės sūnaus. 1920 m., kada prasideda smarkiausias kovos su lenkais, ltn. Kumpis dalyvauja veikdamas iš oro. Jis drąsiai skrenda į priešų

gilumą, žvalgo, kur reikia – bombarduoja ir visada gerai nusiitekęs, linksmas, sumaniai vykdo įvairius ir pavojingus uždavinius.“ 1935 m. (Nr. 8; 9) laikraštyje „Kardas“ buvo išspausdintas Algio Mingėlos apsakymėlis iš karo lakūnų gyvenimo per Nepriklausomybės karą „Sūnus išskrido“. Šio apsakymėlio veikėjais autorius paėmė karo lakūnus Juozą Kumpį ir Juozą Pranckevičių, kurių gyvenimas buvo nuostabių panašus ir glaudžiai susijęs.

Po mirties (1920) Juozas Kumpis buvo apdovanotas 1 laipsnio Vyties kryžiumi su kardais ir Savanorių medaliu (1930). 1934 m. birželio 7 d. Kauno miesto Tarybos nutarimu J. Kumpio vardu pavadinta gatvė Kaune, Aleksote. 1946–1990 m. ji vadinta Valerijaus Čkalovo vardu, o 1990 m. rugpjūčio 16 d. sugrąžintas J. Kum-

Juozas Kumpis. Nuotrauka iš leidinio „Lietuvos kariuomenės karininkai“, IV tomo, p. 311

pio vardas. J. Kumpio vardu taip pat pavadinta gatvė Zokniuose, Šiauliuose. 2000 m. lapkričio 17 d. atidarytame Lietuvos karo aviacijos memoriale atidengta atminimo lenta (architektas Algimantas Mikėnas).

Parėngė
Laimutė CIBULSKIENĖ
Varėnos viešosios bibliotekos Bibliografijos, informacijos ir kraštotyros skyriaus bibliografe

Varėnos krašto istorinės vietovės ir vietovardžiai

Šiemet Lietuvoje minimi Vietovardžių metai. Tad Registrų centras interaktyviame žemėlapyje REGIA sudarė galimybę jūsų rajono gyventojams ir kraštiečiams atrasti ne tik šiuo metu esančias, bet ir išnykusias gyvenvietes – kaimus, valsčius, miestelius – mūsų, tėvų ar senelių gimtąsias vietas, kurių dauguma panaikinta sovietmečiu

Naudodamasis archyviniais dokumentais Registrų centras REGIA žemėlapyje atkūrė apie 2,5 tūkst. jau nebeegzistuojančių vietovių su buvusiomis jų ribomis, pavadinimais (vietovardžiais), taip pat pažymėjo dokumentus, kuriais šios vietovės panaikintos. Šiuo metu visoje Lietuvoje yra per 21 tūkst. aktualių vietovardžių.

„Šių gyvenviečių šiuo metu jau nebėra, bet įdarbinę duomenis suteikėme galimybę gyventojams pasidairyti, atrasti, o galbūt ir aplankyti tas vietas, kurios glaudžiai susijusios su jų giminės ar žymių žmonių istorijomis. Dabar kiekvienas, turintis kompiuterį, gali nesunkiai surasti, kur buvo išnykę kaimai ir miesteliai, o visą Jūsų savivaldybės išnykusių vietovių sąrašą dovanojame redakcijai“, – sako Registrų centro komunikacijos vadovas Tadas Valančius.

Iki liepos 24 dienos LRT.lt portale vyksta gražiausių lie-

tuviškų vietovardžių rinkimai. 15 įdomiausių išnykusių, taip pat ir šiuo metu egzistuojančių vietovių pavadinimų, išrinko ir visuomenės balsavimui kartu su LRT pateikė Registrų centras. Dabar padovanojus istorinių vietovardžių sąrašą, tokius rinkimus galima organizuoti ir šiame rajone.

Visas šalies istorines vietas galima nesunkiai surasti interaktyviame REGIA žemėlapyje – atsidarius konkrečios savivaldybės žemėlapyje dešinėje esančiame turinyje pasirinkus „Adresų registro objektų ribos“, reikia pažymėti „Istorinės gyvenamosios vietovės“. Tuomet žemėlapyje bus pažymėtos visos toje savivaldybėje esančios buvusios gyvenvietės, o spustelėjus mėlyną „i“ raidele, galima pamatyti ir dokumento, kurio pagrindu vietovė buvo panaikinta, informaciją.

Istorinės gyvenvietės į REGIA žemėlapyje buvo įkeltos iš

analizavus Registrų centro archyve saugomus prieš daugiau kaip du dešimtmečius tuometinio Valstybinio žemėtvarkos instituto parengtus gyvenamųjų vietovių teritorijų ribų planus. Šiuose dokumentuose buvo pažymėtos ne tik šiuo metu įregistruotos gyvenviečių ribos, tačiau ir sovietmečiu panaikintų gyvenamųjų vietovių teritorijų ribos.

Adresų registre sukauptų istorinių gyvenamųjų vietovių ribų publikavimas REGIA žemėlapyje yra vienas iš pavyzdžių, kaip Registrų centras atveria įvairaus pobūdžio duomenis visuomenei. Be žemėlapių pagrindą sudarančių pagrindinių valstybės registrų duomenų, ateityje numatyta žemėlapyje papildyti aktualiais Gyventojų registro statistiniais duomenimis, unikaliais ir iki šiol niekur nepublikuotais Nekilnojamojo turto registro duomenimis, taip pat naudinga ir išsamia informacija iš Ju-

ridinių asmenų registro.

Atnaujindamas REGIA žemėlapyje ir nuolat pildydamas jame pateikiamų duomenų pjūvius, Registrų centras siekia, kad REGIA taptų ne tik patogiu irankiu savivaldybėms ir jų gyventojams, bet ir Registrų centro atvirų duomenų platforma, padėsianti žmonėms rasti naudingą ir aktualią informaciją.

Mindaugas SAMKUS
Valstybės įmonės
Registrų centro atstovas
spaudai

Istoriniai mūsų vietovardžiai:

Bakanauskų k.
Derėžnyčios k.
Dilginės vs.
Kliučių k.
Kunigiškių k.
Mitriškių k.
Pogarendos k.
Razumnos k.
Vėžionių k.

KVIEČIA Į PĖSČIŪJŲ ŽYGI „GLŪKAS 2019“

Žygis skiriamas Lietuvos savanoriams, Lietuvos kariuomenei ir kitiems Lietuvos piliečiams, dalyvavusiems Nepriklausomybės kovose ginant ką tik atkurtą Lietuvos valstybę, ir pagerbti visų kovojusiųjų ir žuvusiųjų už Lietuvos Nepriklausomybę atminimą

STARTO/ FINIŠO VIETA: Senosios Varėnos biblioteka, Mokyklos g. 4, Senoji Varėna. Išankstinė grupių ir pavienių dalyvių registracija į žygį vykdoma iki liepos 25 d. (imtinai). Žygio registracijos mokestis – 3 Eur; asmenims iki 15 metų žygis nemokamas.

ATSTUMAS: 18 km ir 32 km. Eisime miškais, miško keliais, turėsite galimybę aplankyti Savanorių kapus, Nepriklausomybės paminklą Senojoje Varėnoje, pasivaikščioti senuoju Varėna - Alytus geležinkelio, aplankyti stačiatikių, vokiečių kareivių kapus, pabraizdyti Glūko ežere, aplankyti Glūko geležinkelio stotį, Glūko sanatorijos pastato likučius, pasigrožėti Varėnos gamta.

Liepos 27 d. iki 10 val. – registracija; 10 val. – startas; iki 21 val. – žygis, apdovanojimai, išvykimas.

Organizatorė – asociacija „3 kryptys“; **kontaktai:** Eitaras: +370 608 24440, el. p. 3kryptys@gmail.com. Rėmėja – Varėnos rajono savivaldybė; partnerė – Valstybės sienos apsaugos tarnybos Varėnos pasienio rinktinė. Daugiau informacijos: FB <http://facebook.com/3kryptys>.

Varėnos viešosios bibliotekos inf.